

ТОМАС ПІНЧОН

(США)

СМЕРТЬ І МИЛІСТЬ У ВІДНІ

Оповідання

З англійської переклав Максим Нестелєєв

Томас Пінчон (1937) – відомий американський письменник-постмодерніст. Автор восьми романів, збірки оповідань і низки есеїв. Отримував Фолкнерівську (1963) та Національну книжкову (1973) премії (останню – за свій найвідоміший роман «Райдуга гравітації»). Українською мовою перекладена лише його новела «Ентропія» («Вікно в світ». – 1999. – № 5. – С. 179–192. – Перекладач М. Павлов).

«Смерть і милість у Відні» (1959) – один з перших творів автора, який він, через різні причини, не включив у свою збірку оповідань «Відсталий учень» (1984).

Оповідання вперше надруковане в журналі «Epoch» (Cornell University), Spring 1959, Vol. IX, No. 4, pp. 195–213.

Щойно Зігель дістався адреси, яку йому дала Рейчел, як знов задощило. Увесь день дощові хмари рваними краями висіли низько над Вашингтоном, псуючи старшокласникам вид з верхівки Монументу під час їхніх випускних мандрів, надсилаючи короточасні зливи, що з вереском і прокльонами женуть туристів на пошуки прихистку, прибиваючи ніжну рожевість вишневих суцвіть, які щойно розпустилися. За адресою було невеличке помешкання, збудоване на тихій вулиці біля Дюпон-Сьоркл, і Зігель пірнув у вестибюль, у бездощів'я, так стискаючи пляшку віскі, ніби ніс державну таємницю. Таке бувало кілька разів – упродовж минулого року на авеню Клебер або Віале делле Терме ді Каракалла – коли портфель і пляшка в ньому стискала та ж рука у твіді, наввипередки з дощем чи межевим строком, ба навіть певними бюрократичними потребами. І більшість цих разів, особливо якщо він був із похмілля через попередню ніч, або якщо якась дівча, подруга молодших дипломатів, можна закластися, уже була готова, виявлялось, що вона була вже значно більше, ніж готова, так що наприкінці це навіть не вартувало ціни випивки, він трусив головою, наче п'яниця, у намаганні спинити двоїстість речей, починаючи раптово усвідомлювати і вагу портфеля, і нікчемність його вмісту, та ще дурість того, що він робить тут, далеко від Рейчел, тримаючись неясного, але чітко відміченого шляху джунглями арештованого майна, аффідавітів і письмових свідчень під присягою; дивуючись, чому у перші свої дні в Комітеті він мав повсякчас вважати себе

якимось цілителем, хоч завжди знав, що для цілителя – а насправді-таки пророка, бо, якщо дбати про все це, то треба бути обома, – немає проблеми балансового звіту або юридичної складності, і тієї ж миті, як станеш учасником чогось подібного, то ти вже щось менше чогось подібного, ви – це вже щось менше, лікар чи ворожбит. Коли йому було тринадцять, менше ніж за місяць до його бар міцви, кузина Міріам померла від раку та, можливо, це було тоді – сидючи в шива [1] на помаранчевій коробці в темній кімнаті високо над вулицею Гранд-Конкорс, худорлявий і трохи схожий на героя Джона Бакена навіть у свої тринадцять, пильно вдивляючись у символічний поріз від леза півшляхом вгору на чорній краватці – коли це усвідомлення почало зростати, адже він дотепер пам'ятав чоловіка Міріам, який кляв лікаря Часса та гроші, витрачені на операції, і всю АМА [2], безсоромно ридючи в цій півтемній спекотній кімнаті з мальованими шторами; і те так непокоїло молодого Зігеля, що, коли його брат Майк виїхав до Слю для проходження домедпідготовки, він боявся, що щось піде не так, і його улюблений Майк виявиться таким же лікарем, як Часс, і так само буде проклятий збентеженим чоловіком у подертому вбранні, у сутінковій спальні. Тож він стояв десь серед вулиці, не рухаючись, тримаючись за портфель і думаючи про Рейчел, заввишки 4 фути 10 дюймів без підборів, її шию – бліду та сяйливу, шию Модільяні, її очі – не дзеркальні відображення, а дзеркально розкосі, карі аж бездонні, і згодом він дрейфуватиме цією поверхнею знову та драгуватиметься, бо всім цим переймається, тоді як документи в портфелі мали бути в офісі п'ятнадцять хвилин тому; і неохоче розумітиме, що в біганині наввипередки з часом, усвідомлення себе гвинтиком, élan [3] – майже пустощі – плейбойства в Комітеті, що гарно пасувало до його постави британського штабного офіцера – навіть внутрішньовідомчі підступності та протипідступності, що продовжувались у джазових підвалах до другої ночі, у гостинах опісля бренді з содовою, – були, зрештою, захопиви. І лиш би тільки він не забував прийняти пігулки вітаміну В перед такою ніччю, щоб запобігти похміллю, щоб стрьомні періоди не приходили зовсім. Більшість часу спритний і нашорошений Зігель самостверджувався та дивився на такі стрьомні дні, тільки як на короткі ухилення. Бо коли до цього доходило, найвеселіше було маневрувати. В армії він жив за золотим правилом «Впендюор Сержантові, допоки Він не Впендюорив Тобі»; згодом у коледжі підробляв талони на харчування, збурював протестні заворушення та крадіжки спіднього, маніпулював думками кампуса завдяки шкільній газеті; це було тією часткою, що він її успадкував від матері, яка дев'ятнадцятилітньою якось вночі мучилась душею в бараці десь посеред Пекельної Кухні [4] і, півп'яна від контрабандного пива, скінчила спростуванням Аквінського та виходом із лона католицької церкви; яка ніжно посміхалася чоловікові і ставилася до нього як до безневинного ледацюги, що не мав жодного шансу супроти її жіночої хитрості, і вона радила Зігелю ніколи не одружуватися з шиксою [5] та знайти собі якусь гарну й тиху єврейську дівчину, бо принаймні тут-таки матимеш собі старт. За це сусід-другокурсник по кімнаті в коледжі звав його Стефаном і нещадно насміхався над його все ще слабеньким єзуїтським голоском, що вберігав його і від того, що можуть відбуцати, і від почуття провини або просто невмілості, як воно велось, здавалося Грубсманну, із більшістю інших єврейських хлопчиків на території кампуса. «Також, Грубсманне, – відповідав йому Зігель, – це, ймовірно, вберегло мене від того, щоб бути таким тупаком, як ти». Грубсманн сміявся та знов втикався носом у підручник. «Це зерно твого руйнування, – мурмотів він. –

Дім розділений у собі самому [6]? Отакої!». Добре, ось він, тридцятка та на шляху до того, щоб стати кар'єристом, і не особливо свідомий свого руйнування головне тому, що не міг назвати його чи побачити, якщо тільки це не Рейчел, та це сумнівно. Із пляшкою під пахвою він піднявся на два прольоти, кілька краплин дощу, спіямані ним, блищали на кошлатому сплетінні твідового пальта. Він сподівався, що вона сказала «біля сьомої» – він був певен, та зняковів би, дізнавшись, що прибув рано. Він натиснув дзвінок біля дверей, потім сказав «3F» і чекав. Усередині, здавалося, було тихо, і він уже завагався, чи не могла вона сказати «біля восьмої», коли двері відчинилися та дикуватий, стрункий пан із несамовитими бровами, одягнутий у твідове пальто, тримаючи під пахвою дещо, яке скидалося на зародок свині, став і дивився на нього, а за ним – порожня кімната, і Зігель роздратовано зрозумів, що потрапив у халепу, і що тридцять років – це значний час, і що така може бути перша ознака старіння. Вони стояли один проти одного, наче трохи дефектні дзеркальні відображення – різні зразки твіду, пляшка віскі й зародок свині, однак ніяких розбіжностей у зрості – аж Зігель відчув змішане почуття дискомфорту і страху, та лиш слово *Doppelgänger* [7] зринуло в його пам'яті, як брови іншого склалися в подвійну параболу, і він протягнув свою вільну руку, сказавши: «Ви рано, але заходьте. Я – Доктор Вовческу». Зігель потиснув руку, промурмотів своє ім'я і чари розвіялися; він подивився на об'єкт під пахвою Вовческу та зрозумів, що то справді зародок свині, відчув слабкий запах формальдегіду та почував потилицю. «Я приніс трохи питва, – сказав він, – перепрощую, думав, що Рейчел сказала сім». Вовческу невизначено посміхнувся й зачинив за ним двері. «Не переймайтесь, – сказав він, – маю притулити кудись цю штуку».

Він показав Зігелю, де сісти, й підхопив старомодну склянку зі стола й сусідній стілець, потягнув стілець, як припустив Зігель, до входу на кухню, став на нього, дістав із кишені велику кнопку, проткнув нею пуповину зародка свині й закріпив його до молдінгу над входом, забивши денцем склянки. Коли він зістрибнув зі стільця, зародок свині над ним небезпечно захитався. Глянувши на нього, він сказав: «Сподіваюсь, він там і лишиться, – потім повернувся до Зігеля. – Привабливо, авжеж?» Зігель знизав плечима. «Дадаїстська виставка в Парижі на Святвечір 1919 року, – сказав Вовческу, – використовую такий замість омели. Десять до одного, що ця групка навіть не помітить його. Знаєте Пола Бреннана? Той точно не помітить».

– Я нікого не знаю, – сказав Зігель, – я був щось типа поза межами досяжності. Тільки на минулому тижні повернувся з-за кордону. Усе старе збіговисько, здається, відчало.

Вовческу засунув руки в кишені й замислено оглянув кімнату. «Я знаю, – сказав він похмуро. – Велике обертання. Але типи постійні». Він попрямував на кухню, зазирнув, знов покрокував назад до французького вікна, а потім раптово повернувся й тицьнув пальцем у Зігеля. «Ви, – він мало не заревів. – Звичайно. Ви – сама досконалість». Він загрозливо підійшов до Зігеля, нависаючи над ним. «Боже милосердний», – сказав Зігель, трохи зіщулившись. «*Mon semblable*, – сказав Вовческу, – *mon frère*» [8]. Він витріщився на Зігеля. «Знак, – сказав він, – знак і визволення». Зігель відчув запах алкогольних парів у Вовческовому подихові. «Перепрощую», – сказав Зігель. Вовческу закрокував кімнатою. «Тільки питання часу, – сказав він. – Цього вечора. Звичайно. Чому. Чому б і ні. Зародок свині. Символ. Боже, який символ. Аж ось. Свобода. Визволення, – закричав він. – Джин. Пляшка. Століття

за століттям, допоки Зігель, ловець душ, не витягне корк». Він забігав кімнатою. «Плащ, – сказав він, схопивши плащ із дивана, – прилад для гоління». Він на мить зник у кухні, потім вийшов у плащі, тримаючи в руках мандрівний набір, і спинився біля дверей. «Це все Ваше», – сказав він. – «Тепер ви тіло господареве. Як сторона, що приймає, ви – триєдність: (а) приймаєте гостей, – рахуючи на пальцях, – (б) гаспид і (в) матеріальне втілення, для них, божественного тіла та крові».

– Хвилиночку, – спитав Зігель, – куди, на біса, Ви зібрались?

– На волю, – сказав Вовческу, – із джунглів.

– Але ж, агов, я не можу цим займатись. Я нікого з цих людей не знаю.

– Усі частини цього, – сказав Вовческу безтурботно. – Ви досить швидко приймете, – і вийшов у двері, перш ніж Зігель зміг придумати, що відповісти. За десять секунд двері знову прочинилися, і Вовческу просунув голову й підморгнув. «Міста Курц – він помер» [9], – оголосив він по-совиному і зник. Зігель сів, задивившись на зародок. «Ну що ж, до дідька», – сказав він повільно. Зігель підвівся, пройшовся кімнатою до телефону й набрав номер Рейчел. А коли вона відповіла, сказав: «Гарних маєш друзів».

– Ти де? – спитала вона. – Я шойно повернулася. Зігель пояснив. «Ну, рада, що ти телефонуєш, – сказала Рейчел. – Я до тебе телефонувала, але тебе не було. Хотіла сказати, що сестру брата чоловіка Саллі, чарівну малу чотирнадцятирічну бешкетницю, просто таки завіяло в містечко з якоїсь школи для дівчаток у Вірджинії, а Саллі з Джеффом поїхали, тож я мушу лишитися тут і її розважити, поки Саллі не повернеться, а коли я вже зможу вирватись, увесь алкоголь скінчиться: знаю я гулянки у Вовческу».

– О, заради Бога, – сказав Зігель роздратовано, – якась маячня. Якщо друзі Вовческу такі ж, як і він, то сюди ось-ось вторгнеться орда буйних люнатиків, жодного з яких я не знаю. А тепер навіть ти не прийдеш.

– О, та це гарне збіговисько, – сказала вона. – Може, трохи дивне, але, думаю, вони тобі сподобаються. Ти маєш лишитися. – Раптом двері вибили жорстоким стусаном і, хитаючись, зайшов гладкий рум'яний підліток у матроському одязі, на спині в якого по-свинськи розсілась дівчина. «Воуючейск'ю! – заволав матрос. – Деее жи ти є, ти, мамколюбий румуніанце».

– Стривай, – сказав Зігель. – Що воно знов, – спитав він моряка, який поклав на підлогу свого пасажира на зберігання. «Чие я могуж спитатись деее Воуючейск'ю», – сказав моряк. «Боже, – пробелькотів він у трубку, – вони йдуть, уже просотуються. Що мені робити, Рейчел, вони навіть англійською не розмовляють. Тут якийсь морського вигляду тип, що жодною мовою, відомою людям, не говорить».

– Любий, – розреготалася Рейчел, – досить грати роль у військовій кіношці. Це, певно, той Гарві Дакворт, який приїхав з Алабами й має чарівний південний акцент. Ви чудово поладнаєте, точно знаю. Зателефонуй мені завтра, і дай мені знати про все, що станеться.

– Зажди, – сказав Зігель у відчаї, проте вона вже сказала «Бувай!» і поклатла трубку. Він стояв, тримаючи мертву слухавку. Гарві Дакворт тупотів іншими кімнатами, гукаючи Вовческу, а молода дівчина з довгим чорним волоссям і великими кільцями у вухах, одягнена у джинси та футболку, – вона видалась Зігелю досконалою пародією на богемну дівчину сорокових років – підвелась і подивилась на нього. «Я хочу з тобою переспати», – драматично вимовила вона, і Зігель одразу повеселішав. Він по-

клав слухавку на важіль і посміхнувся. «Вибач, – сказав він чемно, – але розбещення малолітніх і все таке, угу. Хочеш чогось випити?» Він пішов на кухню, не чекаючи на відповідь, і знайшов Дакворта, який сидів на раковині, намагаючись відкрити пляшку вина. Корок раптово вискочив, пляшка вислизнула, і к'янті вихлюпнулося по всій білій одежині Дакворта. «Проукляття, – сказав Дакворт, дивлячись на розжеву пляму. – Нечасні Гуїнес не можуть навіть зробити винови пляшки гарозд». У двері подзвонили, і Зігель запропонував: «Чому б цю не взяти, красеню», і підібрав пляшку к'янті з підлоги. «Ще трохи є», – сказав він весело. Він починав відчувати себе безжурно, а ще безвідповідально; легковажність, як він зрозумів, могла бути одним із перших ступенів істерії, але він сподівався, що це радше був якийсь рудимент давньої недбалості, котра підтримувала його на Континенті останні два роки. Із іншої кімнати до нього долинуло щось схоже за звучанням на хор ревучих хлопчаків, які скандували непристойні лімерики. Зайшла та дівчина й сказала: «Боже мій, це Бреннан зі своїми друзями».

– Гарнюньо, – сказав Зігель. – Вони, здається, мають прекрасні голоси. – І вони-таки справді мали. У своєму раптово дружлюбному стані Зігелю здалося, що ця оповідка про одного друзяку на ймення Боб, який замутив із бобром, набула Глибоко Людського Значення й позолотилась певним трансцендентним світлом, що нагадало йому фінальне тріо з «Фауста», де спустились золоті сходи й Маргарита зійшла на небеса. «Справді любесенько», – замислився він. Дівчина з огидою глянула на Дакворта, а потім широко посміхнулася до Зігеля. «До речі, – сказала вона. – Я – Люсі».

– Привіт, – сказав Зігель. – Мене звуть Клеанф, та друзі звуть мене Зігель, бо жаліють.

– І де все ж таки Девід? Це чортзна-що – запросити того бовдура Бреннана.

Зігель стиснув губи. Чортівня, ну не можна ж так. Він повинен був комусь довіряти. Він узяв її за руку, провів у спальню й посадив на ліжко. «Ні, – сказав він швидко. – Це не те, що ти думаєш». Він розповів їй про раптовий відхід Вовческу, знизавши плечима, вона сказала: «Може, це й гарно. Він мав рано чи пізно зломатись, він збирався піти в люди».

– Дивний спосіб це зробити, – сказав Зігель. Зрештою, піти в люди у Вашингтоні, О.К. [10]? У екзотичніших місцях, звичайно ж, він таке бачив. Пригадалась картинка Пітера Арно в «Нью-Йоркері», що йому завжди подобалась, де дівчина в убранні апачів сиділа на колінах у розпуснуватого француза в придорожній кав'ярні, і друг дівчини, вочевидь, американський турист, озброєний камерою, сумкою та путівником, обурено запитував: «Тобто Мері Лу, ти маєш на увазі, що ніколи не повернешся до Брін Мавру?» Знов-таки, дивні речі траплялись. Ті два семестри, що він провів у Гарварді, Зігель був свідком поступового переродження свого сусіда по кімнаті Грубсманна, пихатого й упертого вихідця з Чикаго, який заперечував наявність будь-якої цивілізації поза межами округу Кук і для якого Бостон був навіть гірше, ніж Оук Парк, фактично був своєрідним апофеозом зманіженості та пуританства. Грубсманн лишався незіпсованим, велично глузливым, безтурботним, допоки якось у Святвечір він, Зігель, деякі друзі та купка редкліфських дівчат не пішли колядувати на Бікон-Гілл. Чи через узяте з собою питво, чи через те, що Грубсманн щойно закінчив читати не тільки «Останнього пуританина» Сантаяни, але також значну частину Т.С.Еліота, – а тому, можливо, був трохи сприйнятливішим

до традицій взагалі й Святвечора на Бікон-Гілл зокрема, – чи просто через докучливу схильність Грубсманна бути сентиментальним у гурті редкліфських дівчат, він усе ще був досить зворушений, щоб пізніше вночі повідомити Зігелю, що, можливо, є таки зрештою в Бостоні декілька людських створінь. І це була перша крихітна тріщина в цій зарозумілості Середнього Заходу, що він її ніс до цього, як тореро несе свій плащ; а вже після тієї ночі було швидкісне падіння. Грубсманн виходив прогулятися у місячному світлі з найпатриційнішою з Редкліфа й уеллслівськими дівчатами; він виявив чудову замасковану місцину позад статуї мінетмена в Конкорді; він почав носити чорну парасольку й віддав усі свої кричущі наряди, замінивши бездоганні й коштовні твідові та вовняні вбрання. Зігель трохи все це непокоїло аж до одного дня навесні, коли увійшов до їхньої кімнати в Данстері та зачудувався Грубсманном, який стояв перед дзеркалом, парасолька під пахвою, брови вигнуті зарозуміло, декламуючи «Я припаркував свою автівку в Гарвардському дворі», знов і знов, так, що Зігеля аж вразив ступінь розтринькування його сусіда по кімнаті. Потужні носові р, якими Зігель таємно захоплювався, тепер були інвертовані і бліді, і в цьому класичному шібболеті [11] Зігель упізнав лебедину пісню бідного й невинного Грубсманна. Через рік Зігель одержав листа, де насамкінець: Грубсманн одружився на дівчині з Уеллслі, і вони живуть у Свампскотті. *Sit tibi terra levis* [12], Грубсманне. Але Зігель зацікавився: якого біса це взагалі було можливо комусь пустити коріння в містечку водночас і як середній клас, і як космополіт типу Вашингтона. Можеш стати буржуазним або одним з інтернаціоналістів, але це може статись у будь-якому місті. Хіба що тільки це не мало нічого спільного з місцем взагалі та було лише питанням примусу – хіба лише було щось, що єднало таких людей, як Гоген, Еліот і Грубсманн, якісь причини, що не лишали їм іншого вибору; і ось тому, коли це сталося в Бостоні, і тепер, можливо, навіть у Вашингтоні, Боже збав, Зігель ніяковів і не бажав надто про це думати. Ця єзуїтська дрібничка, цей полтергейст почали б буцатись у його голові так само, як це було з портфелем, і кликати його назад у справжнє село, де були напої, щоб їх змішати, та *bon mots* [13], щоб їх недбало кинути і, можливо, один чи два п'яниці, щоб про них піклуватися. Так тепер і було. Тож йому лишалося тільки насмішкувато дивитися на Люсі й казати: «Ну, я не знаю. Він, видавалося, був наче не в гуморі. І, може, ще трохи невротичним».

Дівчина тихо засміялась, не намагаючись більше порозумітись, і навіть не через спальню; однаке через свої тривожні думки, якими Зігель не був готовий ані зацікавитись, ані мав певності, що зможе з ними поладнати. «Трохи невротичним, – сказала вона, – усе одно, що бути трошки вагітною. Ти не знав Девіда. У нього все гаразд, Зігелю, він один серед нас такий, у кого гаразд». Зігель посміхнувся. «Мені не треба було говорити, – сказав він, – я зайда. Слухай, Люсі, ти б не допомогла мені трохи з цією групою?».

– Я допоможу тобі? – раптово мляво вона відповіла, дивно з'єднавши безпомічність і зневагу, так що він зачудувався, чи все гаразд із нею. «Добре, давай домовимось. Взаємодопомога. Справа в тому, що мені потрібне плече, щоб порюмсати». Зігель швидко зиркнув позад себе на кухню, і вона це помітила. «Не турбуйся за них, – посміхнулася вона, – вони подбають про себе певний час. Вони знають, де є алкоголь та інше». Зігель вибачливо посміхнувся, зачинив двері й сів на ліжку біля неї, обпершись на лікоть. На стіні перед ними був оригінал картини Клес; дві схрещені

гвинтівки, мисливські рушниці та кілька шабель висіли на інших стінах. Кімната частково була оформлена в стилі шведського модерну й завішана килимами від стіни до стіни. Він зглянувся на неї і сказав: «Гаразд, рюмсай».

– Я справді не знаю, чому я маю розповідати тобі про це, – почала вона, і це було, наче вона сказала: «Благослови мене, отче, адже згрішила я», оскільки Зігель часто думав, що, якщо всіх цих шмаркачів, п'янюг, закоханих студиків, невтішних СПК [14] – повна господа підтоптаних і невдоволених – які звертались до нього з такою початковою формулою – розмістити безперервним ланцюгом, вони розтягнулись би достоту звідси й аж до Гранд-Конкорсу та боязкого довгоногого хлопчика з порізаною краваткою. «Крім того, – продовжила вона, – що ти схожий на Девіда, у тебе – таке ж спочуття до звідусіль вибуцуваних, я це якось відчуваю». Зігель знижав плечима. «У будь-якому разі, – сказала вона, – це Бреннан. Бреннан і ця сучка Консидайн». І вона зарозповідалась йому, як цей жіночий експерт з економіки на ймення Деббі Консидайн повернулася тиждень тому з експедиції до Онтаріо, і як тоді ж Пол Бреннан почав знов за нею впадати. Було там дерево поруч із її помешканням на вулиці П., і Бреннан збирався на це дерево й чекав, коли вона вийде, і коли б вона це не робила, він виголошував свою пристрась до неї гучним й імпровізованим білим віршем. Зазвичай збиралась невеличка юрба, аж поки однієї ночі не прийшли копії з драбиною, стягнули його й потягли геть. «А кому ж він зателефонував, щоб прийшла до відділку та внесла за нього заставу, – сказала Люсі. – Мені, ось кому. Якраз перед днем видачі зарплатні. Цейвилупок і досі не повернув мені гроші. І що ще гірше, на нього вже було заведено справу. Кривкуліс Паціно, сусід Пола по кімнаті, заручився з тою дівчиною Монікою приблизно в лютому. Двоє діток були реально закохані, і Пол любив їх обох, так що коли Сибіл – вона тоді жила з Девідом – почала бігати за Кривкулісом і погрожувала зіпсувати все – ну, а потім вона, зрештою, влаштувала прощальну сцену великої сучки з Полом у залі «Мейфлауера», і Пол довершив це, довбанувши її пляшкою горілки, що в нього випадково опинилась у руках, і вони затримали його за напад. І, звичайно, у Девіда були важкі часи, бо він ненавидів вплутуватися у щось, але Сем Флейшман, який ненавидів Пола до чортиків відтоді, як Пол продав йому 100-доларові фальшиві уранові акції, настільки спочував Девіду, що почав писати наклепницькі листи до Сибіл, скидаючи все на Пола. Він писав їх вранці, відразу потому, як ми прокидались, і поки я готувала сніданок, ми обидва реготали, тому що це було ну дуже весело».

– Оу, – сказав Зігель, – ха-ха.

– А потім, коли Пол вийшов, – продовжила вона, – що мало б статись, однак Гарві розлютився на Пола, бо він знав, що я була закохана в Пола й відправляла йому цигарки, печиво та речі, як він був у відсидці, і якось вночі він із боцманівським ножом переслідував Пола сім кварталів театральним районом. Це теж було якоюсь мірою смішно, бо Гарві був у формі, і треба було аж четверо БВ [15], щоб, нарешті, приборкати його, але й так він зламав одному з них руку та відправив іншого до Бетесдського військово-морського госпіталю з важким черевним пораненням. Тож Пол нині вийшов під заставу й погрожує дістати Моніку, бо вона живе з Семом, але, на біса, що вона ще могла зробити, коли Кривкуліс тижнями перебуває не в місті, намагаючись позбутися своєї звички, ну і т. д. Біда в тому, що той клятий наркоша не знає, наскільки вона реально є гарнюня, Зігелю. Вона заклала баритон-саксо-

фон Кривкуліса пару днів тому, бо бідний Сем щойно втратив роботу в Смітсонівці і фактично голодував, перш ніж вона дізналася про це та взяла його до себе. Це дівча – святе». – Вона продовжувала в такому ж дусі ще п'ятнадцять хвилин, викриваючи, як незграбний нейрохірург, синапси та звивини, що ніколи не мали виставлятися, відкриваючи Зігелю анатомію хвороби серйознішої, ніж він підозрював: безплідність серця, у якому тині та перехрещені нитки неточного самоаналізу та фрейдівської омани, і passages [16], де світло й перспектива були мудровані, усе кидало в істеричну нервозність своєрідного жахиття, яке можливе, коли розплющиш очі й усе поруч знайоме, але вже щось мерехтливе з-за дверей шафи, приховане під стільцем у кутку, є цим je ne sais quoi de sinistre [17], що призводить до волання у неспанні.

Поки, нарешті, один із друзів Бреннана, якого Люсі представила як Вінсент, не заблукав до них і не повідомив, що хтось уже пройшов крізь французьке вікно, не відкриваючи його; і Зігель стомлено зрозумів, яка вона буде, ця вечірка, й усе ж, узявши на себе зобов'язання полежати ще півгодини біля незнайомої дівчини, граючи роль жилетки для плачу, вирішив в істинно британському офіцерському стилі затягнути старий добрий пасок і зліпити з малоприємного кулю.

На кухні влаштувалася парочка, вони сиділи на раковині, заклопотані собою; Дакворт, страшенно п'яний, лежав на підлозі й кидав фісташками в зародок свині, а група з чотирьох чи п'яти чоловік у бермудах сиділи в колі, граючи в «принца». В іншій кімнаті хтось поставив запис з «ча-ча-ча», і декілька пар вільно імпровізували. Імовірно інтелектуальні розмови мерехтіли кімнатою з фальшивою яскравістю блискавиць: упродовж хвилини Зігель вловив слова «дзен», «Сан-Франциско» й «Вітгенштайн» і відчув помірне розчарування, так, наче він очікував якоїсь езотеричної мови, щось з Альберта Великого. Крім зародку свині був тільки один інший достоту безглуздий нюанс у всій картині: смаглява постать у рваних хакі та старому вельветовому пальті, яка стояла у кутку, наче якесь memento mori, замкнене й меланхолійне. «Це Консидайновий останній, – сказала Люсі, – індіанець, привезла його з Онтаріо. Ох же ж і красун».

– Він якийсь сумний, – сказав Зігель. Хтось передав йому невизначену суміш у старомодній склянці, Зігель автоматично її випив, скривився й відставив. «Його звать Ірвінг Галюн», – сказала вона замріяно.

– Ірвінг як? – спитав Зігель.

– Галюн. Він оджибва. А ось і Пол. Спілкується з Консидайн, вилупок, – вона відвела його у куток, де зменшений тип молодшого адміністратора палко виголошував промови цій змієподібній брונетці з важкою тушшю на очах. Уперше глянувши на Деббі Консидайн, Зігель присвиснув, як у дудку, і поганяв чотири пальці своєї лівої руки туди й назад кілька разів, забувши про Ірвінга Галюна, гравців у «принца» та п'яних матросів. «Matrone» [18], – прошепотів він. Люсі подивилася на нього. «І ти туди ж? – сказала вона люто. – До дідька всі ці секс-машини». Його представили, і невдовзі Люсі вдалося відтягнути Бреннана під якимось приводом подалі, і Зігель лишився наодинці з економісткою. «І як там було на задвірках Онтарію?» – спитав він. Вона подивилася на нього з-під опущених вій. «Дуже захопливо, – прошепотіла вона хрипким, відстороненим голосом. – Ти знаєш про оджибва?» Зігель відчайдушно почав гортати стопки перфокарт своєї розумової ЕОМ. Щось то він знав, щось, що було в коледжі. Його роздратувало те, що він не зміг при-

гадати інформацію, адже більшість із відвіданих ним курсів не слугували жодній функції – принаймні такі були його студентські протести – окрім як дати тему для розмов на отаких вечірках. Індіанці оджибва. Десь в Онтаріо. Щось дивне, може, й кумедне, але, дідько, якби міг ще щось сказати. «Ти якийсь жалкий, – сказала раптом Деббі. – Можемо десь поговорити?», і Зігель, відірвавшись від перфокарт ЕОМ, подумав: «Боже милосердний, ось воно знову». Він повів її до спальні, що почала скидатись на якусь збочено вдекоровану сповідальню, і спитав себе, чи не було воно тим місцем, де Девід Вовческу вислуховував заблудлі душі. Він підозрював, що так воно й є. Вона стояла поруч нього, гралася його чаллісовою краваткою й удавано стримано позирала з-під вій. «Ти такий самий, – прошепотіла вона, – у тебе така ж монументальна холоднокрівність Вовческу. Ти певен, що ти не його двійник?»

– Ні, – сказав Зігель, – я не певен. Продовжуй. – Вона завагалася, і він підказав їй: «Благослови мене, отче...».

Повіки злетіли. «Девід теж це казав. Хто ти, Зігелю?».

– Натепер духівник. Яке є твоє горе, дитя моє?

– Це Ірвінг Галюн, – сказала вона, сидючи на ліжку, граючись із прихопленою порожньою склянкою віскі й ігноруючи іронію, – він був такий щасливий там в Онтаріо. У час збирання рису, бач, усі сім'ї гуртуються, усі щасливі. Гуртування на землі оджибва. Люльки, гульки, сексуальні оргії, знаки спільноти, ритуали статевого дозрівання. Усе розмаїття чудового місцевого колориту, щоб заповнювати ним один нотатник за іншим. І Ірвінг Галюн, десять футів заввишки, із кулаками, як скелі, і цього досить, щоб навіть таке пересичене серце, як моє, позбавити спокою». Тоді, неочікувано – а для Зігеля, приголомшливо – вона почала розгортати список своїх походеньок, що були в неї в усіх слаборозвинених районах, відвідуваних задля Департаменту; кілька сторінок неофіційної статистики, що звучали трохи схоже на арію-каталог з «Дон Жуана». Здавалося, у неї була звичка знімати самців, де б вона не перебувала, привозити з собою й кидати їх за кілька тижнів. Її колишні асимілювались із Групою або знаходили свою нішу в деяких інших групах, або випадали з поля зору повністю й навіки. Але Ірвінг Галюн, наполягала вона, інший. Він мав у собі талан, як у Джеймса Діна, бути задумливим. «Він міг стояти в тому самому кутку весь вечір, – сказала вона. – Він не говорив ні слова два дні. Я відчуваю, – і її очі ковзнули бозна-куди за плече Зігеля, – що це не тільки ностальгія за дикістю, а щось таке, ніби там, у глибинці, де немає нічого, крім снігу, лісу та кількох бобрів і лосів, він упритул наблизився до чогось, що мешканці міста ніколи не знаходять усе своє життя та можуть навіть ніколи не усвідомити того, що воно існує, і сумує якраз за тим, що місто вбиває чи приховує від нього». От дідько, подумав Зігель. Ця баба серйозно. «І саме це я не можу розповісти Полу, – зітхнула вона. – Він сміється з Ірвінга, зве його невігласом. Але це божественна меланхолія, і саме це я в ньому люблю».

Боже збав, ось воно.

Меланхолія. Випадково вона використала саме це слово, психологічний термін, замість «малахольність». Малий професор Мітчелл, що сидів, наче горобець, за своїм столом на лекції з антропології, тримаючи руки в кишенях пальта, постійно саркастично скрививши кутик рота, розповідаючи про психопатію серед індіанців оджибва. Звичайно. Старий банк пам'яті врешті-решт усе ще функціонує. «Ви повинні запам'ятати, що ця група завжди жила на межі голодної смерті», – Мітчелл

говорив у своєму заперечному, апологетичному тоні, що передбачав рівноправну божевільність усіх культур для нього; різнилися лише форми, але аж ніяк не зміст. «Говорять, що етос оджибва насичений тривогами», – й одночасно 50 ручок дослівно занотували це речення. «Оджибва з дитинства навчаються голодувати; усе виховання хлопчика має єдину мету: щоб він став чудовим мисливцем. Наголос робиться на ізоляції, самодостатності. Жодної сентиментальності. Безрадісне існування – завжди за крок від смерті. Перш ніж хлопчик змужніє, він має пройти випробовування видінням, поголодувавши кілька днів. Часто, побачивши це видіння, він почуває, що здобув надприродного супутника, із яким має схильність себе ототожнювати. Там, у дикості, де немає нічого між ним і голодною смертю, лише обмаль бобрів, оленів, лосів і ведмедів, для мисливця-оджибва, який почуває себе у безвиході, почуває сконцентрованість прихованих космічних сил супроти нього та його самотності, цинічних страховиськ, дикунських і аморальних божеств, – цього разу посмішка як самодогана, – які жадають його знищення, тож там його ідентифікація може стати повною. Коли такі параноїдальні тенденції ще більше посилювались за умов високої життєвої змагальності влітку по селах під час збирання рису та ягід, або, можливо, через прокляття якогось шамана з особистою неприязню, то оджибва стають дуже вразливими до відомого психозу віндіго». Зігель знав про віндіго добре. Він згадав, як одного разу в таборі коло вогнища смертельно перелякався оповідки про крижаний скелет, у мило заввишки, що ревів і продирався канадською дикістю, хапаючи людей жменями й харчуючись їхньою плоттю. Однак він уже переріс підліткові жахіття, щоб хихотіти з професорового опису цього півголодного мисливця, уже трохи схибленого, що ідентифікує себе з віндіго та сам перетворюється на шаленого людоджера, який харчується довкола на задвірках і шукає ще їжі, вситившись тілами найближчих родичів. «Уяви, – казав він Грубсманну тієї ночі за келихом «Вюрцбургера». – Змінене сприйняття. Водночас на цих бозна-скільких квадратних милях сотні, тисячі цих індіанців позирають краєм ока один на одного і взагалі не бачать дружин, чоловіків чи дітлахів. А бачать великих гладких соковитих бобрів. І ці індіанці голодні, Грубсманне. Тобто, мій Боженька. Великий масовий психоз. Наскільки око може сягнути, – і він зробив драматичний жест. – Бобри. М'ясисті, соковиті, гладкі».

– Яка нямка, – прокоментував Грубсманн, скривившись. Звичайно, це було кумедно, хоч і кострубато. І це дало тему антропологам для писання, і людям на вечірках для обговорення. Захоплива штука цей психоз віндіго. І, як не дивно, на перших стадіях він визначається глибокою меланхолією. Саме це й змусило його згадати зіставлення слів, випадковість. Він зацікавився, чому саме Ірвінг Галлон не говорив два дні. Його цікавило, чи знає Деббі Консайдін про цю сферу особистості оджибва. «А Пол просто не зрозуміє», – казала вона. «Звичайно, тільки сучка могла поскаржитися в поліцію, але я прокидаюся серед ночі, думаючи про те, як він лізе на те дерево, як якийсь злий дух, чекаючи на мене. Мені здається, що я завжди трохи боялася чогось подібного, чогось незвичного, чим я не зможу керувати. О, так, – вона зважила на його підняті брови, – я дуже гарно ними керувала. Я не хотіла, Зігелю, Боже збав, я не хотіла. Але я не могла цьому зарадити». Зігель хотів сказати: «Використовуй трохи менше туші чи що», та швидко спинився, усвідомивши те, що крутилось у його голові відтоді, як Вовческу пішов: частково сформоване враження щодо ролі, яку Вовческу займав у цій групці; і йому спало на думку, що його двійник

ніколи б не сказав чогось подібного. Можеш дати відпущення гріхів або покаяння, та ніяких практичних порад. Щільно сховавшись у священницьку будівлю дум, Клеанф Зігель, Є.О. [19], ствердно зглянувся. «Змінимо ненадовго тему розмови, – сказав Зігель, – чи розповідав тобі Ірвінг щось про віндіго?».

– Цікаво, що ти це згадав, – сказала вона, – це якийсь бог природи чи щось таке, чому вони поклоняються. Я не знаюсь на останніх досягненнях антропології, щоб розповісти тобі більше. Але коли востаннє Ірвінг говорив – він так добре розмовляє англійською – він раз сказав: «Віндіго, Віндіго, лишишся зі мною». І ця його поетична, релігійна риса так мене зворушує». І тут Зігель справді зніяковів, почувши цей маленький дратівливий дисонанс. Поетична? Релігійна? Ха, ха. «Я боюся, – говорила вона. – Я така пригнічена, така виснажена. Навіть маленькою дівчинкою я зазвичай боялася, щоб метеорит у мене не влучив, дурненька, еге ж? Це жахіття незвичного, різновид свавільного Діяння Божого чи що. Це погіршилось, дуже погіршилось два роки тому, і я спробувала все залагодити з діянням Деббі Консидайн, заживаючи набагато більше, ніж приписано, секоналу [20]. І коли це потім не спрацювало, я поїхала на інший гребінь, була там два роки, і, думаю, тепер маю повернутись ще раз до впадини».

Зігель раптово сів і втупився прямо перед собою на схрещені гвинтівки на стіні. Йому вже остобісило. Вовческу помилявся: ти взагалі не приймаєш подібного стану речей швидко. Це був повільний і небезпечний процес, бо з розвитком справи було дуже ймовірним не тільки знищити себе, а також і свою паству. Він узяв її за руку. «Отже, – сказав він. – Я хотів би зустрітись з Ірвінгом. Прокажи для епитимії десять разів «Радуйся, Маріє» і дій – покайся».

– Боже мій, – замурмотіла вона. – Я щиро жалкую.... – І, напевно, так і було, але, вочевидь, тільки тому, що співбесіда урвалася. Вони прокладали свій шлях між кількома млявими тілами на кухні. Бік платівки з «ча-ча-ча» вже замінили на «Концерт для оркестру» Бартока, і Зігель похмуро посміхнувся, зваживши на його доцільності; він-бо знав, що може слухати, не дратуючись, будь-що, крім цього божевільного угорця, але коли звучання всієї струнної секції ставало шаленим, пронизливо галасуючи, немов вирвані з коренем мандрагори, намагаючись розірвати себе на частини, жвавий Макіавельчик всередині нього міг накинутися з фактами на mensch [21], яка щойно вийшла з юнацького віку та яка все ще сиділа у вічній шиві за такими людьми, як Деббі Консидайн, Люсі чи він, і всіма іншими мерцями, намагаючись спровокувати його до дій; і йому спало на думку, що хоч би той діагноз Люсі щодо проблеми Вовческу не виявився правильним і якби він, Зігель, не опинився би перед якимсь дзеркалом із зародком свині під пахвою, декламуючи самому собі фройдівське лицемірство задля осягнення правильної словозміни.

– Ірвінг Галюн, – сказала Деббі. – Клеанф Зігель. – Ірвінг Галюн стояв нерухомо, здавалося б, не усвідомлюючи їхньої присутності. Деббі поклатла свою долоню на руку оджибва та попестила його. «Ірвінг, – сказала вона тихо, – будь ласка, скажи що-небудь». Хай їм грець, тим торпедам, подумав Зігель. Повний уперед [22]. «Віндіго», – тихо сказав він, й Ірвінг Галюн схопився, наче йому кубиком льоду провели по шії. Він пильно подивився на Зігеля, миттєво зондуючи своїми чорними, пронизливими очима. Потім перевів погляд на Деббі і блякло посміхнувся. Він обійняв її за талію та діткнувся носом її щоки. «Деббі, – промурмотів він, – мое гарненьке бобреня».

– Хіба не мило, – сказала Деббі, через плече посміхаючись до Зігеля. Боже мій, подумав Зігель. О, ні. Бобер? Заждіть. Хтось смикнув Зігеля за рукав, і він швидко повернувся, нервуючись, і побачив Бреннана. «Можна тебе на хвилиночку», – сказав Бреннан. Зігель завагався. Ірвінг Галюн і Деббі шепотіли одне одному ніжності. «Добре, давай», – сказав Зігель неуважно. Вони похрустіли битим склом французького вікна і вийшли на балкончик, що теж годився, бо Зігеля почало вже трохи нудити від тої спальні. Дощ здрибнів до легкого туману, і Зігель підняв комір пальта. «Я чув, що ти гарний спочутливий хлопець, – почав Бреннан, – і я думаю, ти знаєш, що там у мене з Деббі. Правда в тому, що я хвилююся через цього індіанця».

«Та я теж», – почав, було, Зігель і припнув язика. Теорія про те, чому Ірвінг Галюн не розмовляв, базувалася лише на підозрі; і вся ця абсурдна, сюрреалістична атмосфера працювала, зрештою, на уяву, що, як відомо, вряди-годи пускається берега. Тож натомість він сказав: «Я можу зрозуміти чому саме». Бреннан похитрішав. «Думаю, він її гіпнотизує», – зізнався він, швидко озирнувшись назад у кімнату, щоб пересвідчитись, чи їх ніхто не слухає. Зігель серйозно кивнув. Бреннан продовжив пояснювати свій погляд на епізод зі збиранням на дерево, згодом він уже не зважав на Зігеля, який не звертав уваги, здивувавшись, коли виявив, уперше глянувши за цей вечір на свій годинник, що вже була майже одинадцята. Кілька людей уже поїхало, і вечірка виявляла перші ознаки уповільнення. Зігель долбував до кухні, знайшов там півпляшки віскі і зробив собі віскі з льодом, фактично своє перше питво відтоді, як прийшов. Він стояв на кухні, на самоті, намагаючись оцінити становище. Перша стадія – меланхолія. Друга стадія – безпосереднє насильство. Скільки Ірвінг Галюн випив? Що голодування мало спільного з психозом, якщо він уже розпочався? А потім уся ненормальність цього пройняла його. Якщо його підозра правдива, Зігель мав владу зробити для цих парафіян своєрідне диво, щоб вони удосталась відчули спасіння. Диво за участю тіла господарєвого, хоч, щоправда, і без Святої Євхаристії. Він – єдиний, крім Ірвінга Галюна, хто знав. Також голос свідомості нагадав йому, що тут він, вочевидь, один такий, хто знає про психоз віндіго як єдиний уривок інформації про оджибва. Можливо, це справа узагальнення, бо багато що може бути не так з Ірвінгом Галюном. Проте, можливо... справа совісті. До нього підійшов Вінсент і хотів поговорити, але він відмахнувся. Зігель мав уже досить сповідей. Його зацікавило, як його попередник спромігся лишатись у ролі духівника так довго. Йому тепер спало на думку, що коментар Вовческу під час розставання не був п'яним дотепом, а тим, що ця людина справді була, наче якийсь Курц, одержима серцем п'яними, де слонову кістку ніколи не відправляли за межі внутрішнього світу, а замість цього збирачі ревно її накопичували, щоб страдницьки побудувати, фрагмент за фрагментом, вежі на славу певному образу або одержимості, і прикрасити всередині мистецькими витворами сновидіння й жахиття, і замкнутись, зрештою, від ворожого лісу, кожен «агент» у його власній вежі зі слонової кістки, без вікон для виглядання, замикаючись усе глибше і глибше в себе та плекаючи невеличке полум'я за вітгарем. А з Курца теж був своєрідний духівник. Зігель затрусив головою, намагаючись її прояснити. Хтось почав грати в кості на гроші в іншій кімнаті, і Зігель сів на кухонний стіл, погойдуючи однією ногою, вглядаючись у збіговисько. «А ви таки прекрасна групка», – пробурмотів він.

Він уже розмірковував про те, що, може, треба було б послати всіх цих людей куди подалі і зрештою заскочити до Рейчел, коли побачив Ірвінга Галюна, що снови-

дою пройшов під зародком свині, очима втупившись прямо перед собою, наосліп. Зігель, наче паралізований, спостерігав за тим, як Ірвінг Галюн увійшов до спальні, посунув стілець до стіни, став на нього й відчепив одну з гвинтівок. Захоплений, повністю поглинений справою, індіанець почав ритись у шухлядах стола Вовческу. Обережно Зігель зісковзнув зі стола та навшпиньках підійшов до дверей спальні. Ірвінг Галюн, наспівуючи, із посмішкою дістав коробку з боеприпасами калібру 0,30. Щасливий, розпочав заряджати патрони в магазин. Зігель рахував патрони, поки він їх заряджав. Магазин має вміщувати 20. Гаразд, Зігелю, сказав він сам собі, ось воно. Момент істини. Espada [23] зламана, muleta [24] втрачений, коні випатрані, пікадори заціпенілі від страху. П'ята вечора, натовп кричить. Міурійський бик, гострі роги, заряджений. Він усвідомив, що має близько шістдесяти секунд для прийняття рішення, і тепер усе ще маленький єзуїтський голос, розуміючи, що диво зрештою було в його руках, навсправжки, величався з тим же почуттям збудження, яке Зігель колись відчував, спостерігаючи за п'ятьмастами істеричними першокурсниками, що йшли в наступ на жіночі гуртожитки, знаючи, що саме він дав усьому цьому поштовх. А інша, незлюбива його частина, співала кадиші [25] за померлими й оплакувала щастя єзуїта, розуміючи, однак, що такого роду покаяння було б таке ж гарне, як і будь-яке інше; просто було прикро, що один тільки Ірвінг Галюн має розділити чиєсь тіло і кров, чи божественні, чи ні. Йому знадобилося не більше п'яти секунд, щоб погодити обидві сторони в тому, що насправді тут є тільки один прийнятний курс.

Зігель тихо промандрував назад через кухню, вітальню, не поспішаючи, непомічений гравцями в кості, прочинив двері, прокрокував до коридора й зачинив за собою двері. Насвистуючи, зійшов сходами. Спустившись на перший поверх, він почув перші крики, дріботіння ніг, биття скла. Знизав плечима. Чорт забирай, дивні речі трапляються у Вашингтоні. І лиш діставшись вулиці, він почув перші постріли з гвинтівки.

Примітки

- [1] В іудаїзмі – перший тиждень трауру.
- [2] Американська Медична Асоціація.
- [3] З фр. «порив, імпульс».
- [4] Район у Мангеттені, відомий високим рівнем злочинності.
- [5] На їдиші – «неєврейська дівчина».
- [6] Євангеліє від Матвія 12:25.
- [7] З нім. «двійник».
- [8] З фр. «На мене схожий, брате!» (Переклад Д.Павличка). Фраза з вірша Ш.Бодлера «До читача», передмова до його збірки «Квіти зла» (1857). Водночас цитується Т.С.Еліотом у поемі «Безплідна земля» (1922).
- [9] Фраза з роману Дж.Конрада «Серце півми» (1899). Водночас цитується як епіграф Т.С.Еліотом у поемі «Порожні люди» (1925).
- [10] Округ Колумбія.
- [11] Поняття, запозичене з біблійної Книги Суддів (12:4-6), що означає словесний розпізнавальний знак, своєрідний пароль, за яким відрізняють своїх від чужинців.
- [12] З латини «Хай земля тобі буде пухом!».

- [13] З фр. «дотепи».
- [14] Солдат Першого Класу (в оригіналі – PFC, військове звання рядового (солдатського) складу Збройних сил США) і водночас аббревіатура на позначення прямиопротилежного зі зниженим комічним смислом – Сцивільний Пан Кепський (у словниках сленгу фіксують його від 1947 року, воно є в першому романі Т.Пінчона «V», 1963)
- [15] Берегова варта (в оригіналі SP – shore patrol).
- [16] З фр. «проходи, пасажі».
- [17] З фр. «дещо зловісне».
- [18] Тут – «схибив» (від італ. «суттєва помилка, похибка»).
- [19] Єзуїтський Орден (християнський чернечий орден Римо-Католицької Церкви).
- [20] Барбітурат, заспокійливий і знеболювальний засіб.
- [21] На їдиші – «чесна шанована людина».
- [22] Крилата фраза (в оригіналі – Damn the torpedoes, full speed ahead!), виголошена відомим американським військовим Девідом Фаррагутом (1801–1870) під час морської битви біля затоки Мобіл (1864).
- [23] З ісп. – «шпага».
- [24] З ісп. – «спис».
- [25] Єврейська молитва (часто – поминальна).

Про перекладача

Максим Нестелеєв — народився 1984 року в місті Слов'янську Донецької області. У 2006 році закінчив Слов'янський державний педагогічний університет. Кандидат філологічних наук. Доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету. Автор монографії «На межі: Суїцидальний дискурс українського модернізму» (2013).